

Ивона Карачорова

Институт по български език към БАН, София - България

СЛАВЯНСКИЯТ РЪКОПИСЕН СЛУЖЕБЕН ПСАЛТИР КАТО ОСОБЕН ТИП СБОРНИК

Абстракт. В статията славянският ръкописен служебен псалтир се разглежда като сборник, с текстовете, предхождащи и следващи катизмите. Прави се опит за систематизирано представяне на съставите на последованията въз основа на материал от описите на ръкописите на четири книгохранилища. Текстовете са предимно богослужебни и поучителни, но има и много, които са различни по характер. Съчетаването и подредбата им са изключително разнообразни. Публикацията има за цел да привлече вниманието върху текстовете от последованията, много от които могат да бъдат обект на отделни изследвания.

Ключови думи: славянски служебен псалтир, акатист, катизми, молитви, последования, чин, Псалтир, Часослов.

Псалтирът е бил една от първите книги, преведени от Кирил и Методий, както свидетелства глава XV от пространното житие на Методий: псалтиръ бо бѣ тѣмъ и евангеліе съ апѣлъ и избранъими словѣсъми црквиными съ философомъ прѣложилъ първѣе. По времето, когато е осъществен старобългарският превод, във византийското богослужение вече е съществувал определен тип Псалтир, приспособен за богослужението - текстът е разделен на 20 катизми, присъединени са библейските песни, вероятно и последованията по катизми (три тропара и молитва). Най-вероятно именно такъв тип Псалтир е бил преведен у славяните и само той съществува в славянската ръкописна традиция. С времето са били присъединени и други текстове - предшестваша псалмите (предисловия) и разположени след тях (последования). Така псалтирът се е превърнал в сборник, включващ в себе си вариативен набор текстове. Това е така нареченият служебен псалтир, за разлика от тълковния, при който се коментира всеки стих и дори полустих (Карачорова 2003: 411-412).

Служебните псалтири биват прост (без последования) и следовен (с последования). Определението "прост" за Псалтира без последования не е точно - всъщност той не е прост в смисъл несложен или неделим. В него също след катизмите се прибавя определен вариативен набор от текстове, както при следовния. В статията си за руските печатни псалтири В. Лихачова предлага то да се замени с "обычаяная Псалтырь" (Лихачова 1981:224), което също не е подходящо и едва ли ще може да се наложи. Като части на "простия" псалтир в най-краткия вариант освен псалмите и библейските песни се посочват: избраните псалми, често и заупокойни служби, отделни канони, уставни указания, пасхални таблици (Лихачова 1981: 224-225, Алексеев, Лихачова 1987: 73, Алексеев 1999: 22). За основен делителен признак между двата типа служебни псалтири се приема наличието на Часослов

(последования на дневните служби) сред прибавените текстове (Мешчерский 1973: 349-350, Лихачова 1981: 226, Алексеев, Лихачова 1987: 72-73, Алексеев 1999: 22-23, Карачорова 2003: 412). По този начин в състава на псалтира с последования влиза простият псалтир в един или друг вариант, Часословът и още различни текстове. Според Дж. Трифунович псалтирите с последования съдържат освен Псалтира и Часослов, тропари и кондаци, избрани от всички богослужебни книги, молитвослови, молитви, поучения, устави и др. (Трифунович 1990: 294). С прибавянето на различни текстове към катизмите славянският ръкописен служебен псалтир се оформя като сборник. Подборът им и редът, по който се разполагат, е изключително разнообразен по преписите. От всички познати текстове или текстови съвкупности, следващи катизмите, винаги се помества само блокът на библейските песни, но той се приема като продължение на псалмите (Алексеев, Лихачова 1987: 73, Алексеев 1999: 23, Карачорова 2005: 27). Дори и печатните псалтири, от които би следвало да се очаква определена стабилност на съставите, също показват голямо разнообразие на прибавените текстове (Лихачова 1981).

Разглеждането на един от най-разпространените през Средновековието писмени паметници - служебния псалтир, като цяло, с предговорните текстове и последованията, е част от изучаването на славянския псалтир. Необходимо е да се изучи и опише цялото разнообразие на добавяните към катизмите текстове, а и много от тях заслужават специално изследване. В настоящата статия се прави опит за систематизирано представяне на съставите на ръкописния служебен псалтир и разглеждането му като "особен тип сборник" по определението на В. Лихачова (Лихачова 1981). Това сполучливо определение е съзнателно заимствано и в заглавието на статията, за да се направи връзката между ръкописните и печатните псалтири и да се подчертае необходимостта от паралелното им изучаване. Публикуваните тук наблюдения нямат претенции за изчерпателност, тъй като се приема, че ръкописните псалтири са повече от 4000 (Евсеев 1911), а не могат да се открият два еднакви по състав и ред на текстовете, присъединени към псалмите. Наблюденията са направени върху материал от описите на няколко ръкописни сборки и публикуването им има за цел да привлече вниманието на специалистите върху изключителното разнообразие на тези текстове и да послужи за основа за бъдещи изследвания.

Всъщност споменатата статия на В. Лихачова е единственият опит да се разгледат текстовете, придружаващи псалмите, в руски печатни служебни псалтири. Тя е насочена повече към указания за описването им и като пример са дадени разгърнато (постатейно) съставите на изданията на шест прости и два следовни псалтира. Съставите на ръкописните славянски служебни псалтири са непроучени. В статията си за покаяните последования по катизми въз основа на описа на ръкописите в сборката на Хилендарския манастир (Богданович 1978), М. Макробрет най-общо свежда последованията до: химнографски цикли за службите през цялата църковна година, за Великия пост или за периода от Великден до Петдесетница, Часослов или части от него, както и канони и акатисти в чест на Христос, Богородица и отделни светци (Макробрет 1991: 3). Посочените групи се нуждаят от детайлно описване, а освен влизащите в тях сред добавките към катизмите има и още много и най-разнообразни текстове - засега към картотекирала около 90. Започнах с изследването и сравнението по преписите на предисловията - там задачата е полесна, тъй като текстовете не са много и вариативността на съставите е сравнително малка. Публикувала съм наблюденията си върху чина преди започване четенето на Псалтира (Карачорова 2001b), устава (указ) за четене на Псалтира (Карачорова

2005а), и група по-рядко срещани предисловия (Карачорова 2006). Много по-сложен е въпросът с последованията. Както вече беше споменато, съвкупността от текстове след катизмите се определя като "последования", когато сред тях има Часослов. Това обаче не се спазва последователно в описите. Случва се псалтирът да се определя "с последования" по чисто количествен признак - когато след катизмите има повече добавени текстове. Освен това при изучаването на последованията се оказва, че има преписи с много развити последования, в които не е включен Часослов. Например в псалтир от 1585 г. от сбирката на Зографския манастир - сигнатура III.b.20, определен като "псалтир с последования", има 7 предисловни текста и 59 в последованията, но няма Часослов (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 36-41). Такъв е случаят и с други два псалтира от същата сбирка - № 5 и III.v.20 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 34-35, 36-41), както и Пог. 348 (Иванова 1981: 27-29). Това е много важен за описването на ръкописните псалтири проблем.

Наблюденията в настоящата статия се правят по материал от описите на ръкописните сбирки на Зографския манастир (Кодов, Райков, Кожухаров 1985), на Хилендарския манастир (Богданович 1978), на Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" в София (Цонев 1923, Стоянов, Кодов 1964, Стоянов, Кодов 1971, Христова, Караджова, Вутова 1996), на библиотеката Матица Српска в Нови Сад (Псалтири 1993). По тях се цитират оглавленията на текстовите единици в състава на последованията или обясненията на авторите за тях. Групирането на текстовете се основава само по информацията от описите. При посочване на повече от един препис, оглавлението се дава по първия при изброяването.

В състава на псалтира с последования влизат текстове с различен характер и от различни жанрове. В. Лихачова най-общо ги дели на богослужбни и поучителни (Лихачова 1981). При представянето им в настоящата статия е развито и детайлизирано това деление.

Богослужбни текстове в ръкописните служебни псалтири обикновено влизат в състава на други богослужбни книги - Часослов, Каноник, Октоих, Триод, Миней, Молитвеник.

В състава на последованията се поместват различни канони. Най-много са посветените на Богородица: молебен канон (параклис) за Богородица (Пог. 337, Зогр. I.d.9, Хил. 80, 81, 83, 85, 88, 89, 92, 93, 95, 99, 120, 155, Карад., БМС II 21, II 22, II 24), канонъ благодарственъ прѣстѣи бѣѣ и канон радостенъ прѣстѣи бѣѣ (БМС II 24); канонъ змыленіа къ прѣстѣи бѣи (Пог. 337), канон похвален за Богородица, Йосифов (Зогр. II.v.6, Хил. 80), Богородичен канон "при разлучение от теле инок" (Хил. 95), Благовещенски Богородичен канон (Хил. 83). В Хил. 125 канонът е посветен на Богородица и архангел, а в Хил. 97 - на Богородица и св. Никола. На Исус Христос е посветен канонъ оумыленіа къ гѣ іу хѣу глѣ е (Пог. 337, Хил. 87), както и молебен канон (Хил. 115). Често се срещат също канон молебен за ангел-хранител от Йоан Дамаскин (Зогр. 5, Хил. 80, 81, 95 - към ангела-хранител са добавени и архангелите Михаил и Гаврил, БМС I 3, II 24), както и канонът за честния кръст (Рад., Хил. 95, 81, БМС II 24).

Някои от каноните в псалтирните последования са посветени на отделни празници или периоди от църковната година - за Велика събота (Хил. 80), Възкресен канон на Йоан Дамаскин (Хил. 125), канонъ по вс възкресе[н]а глѣ[с] ѿ (БМС II 24), канон за Св. Троица, Митрофанов (Хил. 635), канон "на изход души" на Андрей

Критски (Хил. 80, 125), ^{ⲕⲁ}полоунощницы гл. ⲥ̅ (Рад), а други - на отделни светии: Йоан Предтеча (Хил. 95, 92, Пог. 337), канон молебен за великомъченик Меркурий (Хил. 99), канон похвален за великомъченик Георги, творение на Филотей Цариградски (Хил. 125), за св. Григорий от Велика Армения (Хил. 81), за св. Никола (Пог. 337), канонъ бл҃годар'нь. архѣгла мѣхѣила. твореніе вселѣнскаго ѣтѣишаго патриарха новаго рима константина града кѣрѣ исѣдора. глѣ ⲁ̅ (Пог. 337), параклисѣ сѣѣ[м] славнѣ[м]и врѣховнѣ[м] ап[с]лѣ[м] петрѣ и павлѣ (БМС II 23), параклисѣ сѣѣмъ сѣѣмъ и сѣѣлю савѣѣ (БМС II 23). В Зогр. I.д.9 са поместени осем молебни канона за св. Георги на осемте гласа, а канон за всички светии, творение на Мартирий Печорски се среща в Хил. 95. Има случаи, в които един канон е предназначен за повече празници - Светата Троица, архангел Михаил, св. Йоан Предтеча, св. Никола и Света Богородица (Пог. 337). В БМС II 24 са поместени два канона за причастие: канона два причестію. аще кто произволе[т] и егда же полоучиши дражѣиша[г](о) приѣзженіа животворны[х] и тины[х] дарованіи .

Под различни оглавления се помества всекидневен канон за монаха: канѣ^{ⲕⲁ} пѣваемъ по все дѣни мниѣ^{ⲙⲏ} (Пог. 337, НБКМ 461, БМС II 21), канѣ^{ⲕⲁ} пѣваемы на все дѣни мниѣ^{ⲙⲏ} (Зогр. III.в.20), канонъ по все дѣни (Хил. 125, 155, БМС II 24).

Често в последованията се поместват акатисти за различни случаи или с конкретно посвещение: на св. Богородица (Пог. 337, Хил. 78, 79 - по-късно е прибавена молитва към акатиста, 81, 82, 85, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 108, 120, 125, 155, НБКМ 461, НБКМ 837, БМС II 22, II 23), за Успение на св. Богородица с велика молитва на Калист Ксантопул (Хил. 95), Исусу Христу "Сладчайшем" (Хил. 81), имену Исусовом (Хил. 99, БМС I 4), глѣ нашѣмъ ісѣс х̅с̅ (БМС II 22), живоносномъ гробѣ и възкрѣнію х̅а б̅а нашего (Пог. 337, Хил. 95, 99, БМС II 23), за честния Предтеча (Хил. 93, БМС I 4, II 23 - в оглавлението е посочено, че е творение на Йоан Монах), слоѣба ака-істоу чѣтномъ прѣтчи и крѣтлѣ іѣаннѣ. канѣ емоу же краегранесіе (Пог. 337), на св. Никола (Пог. 337, Хил. 155, БМС I 4), за честния кръст (Пог. 337 - в оглавлението се посочва като автор Григорий Синаит, БМС 30, св. апостоли Петър и Павел Пог. 337), сѣѣмъ аплѣмъ петрѣ и павлѣ, и въсем прочѣимъ. б̅ (БМС II 23). В по-късните псалтири се поместват цели каноници (Хил. 87).

Сравнително рядко в последованията се поместват служби. Обикновено те са свързани с възкресните богослужения: пасхално бдение (Хил. 79, 85, 87, 98, 635 - поместено и слово на св. Йоан Златоуст, служба за Велики четвъртък и петък (БМС IV 18), служба възкресна на 6-ти глас от Октоиха (Хил. 95), начело съ бгомъ възкр[с]н[о]и слоѣж'бѣ (БМС II 22), павечерно же пое[м], въ сѣтѣю и великѣю н[д]лю пасхи. и чре[з] всю се[д]мицѣ БМС II 24) или с ежедневните служби: полунощница НБКМ 456, начело полоунощницы и дѣругаа полоунощница пѣваемаа въ соѣботы (НБКМ 456), начело павечерници великои (БМС II 19), начело павечерници (Зогр. III.в.20, Хил. 96), начело

вечерни (Зогр. III.в.20). Среца се и слоѣба ѿщенію вѣдѣ на новѣи мѣѣ (Пог. 337, Хил. 85, 99). Отделни служби имат конкретно посвещение: великомъченик Меркурий и света мъченица Екатерина (НБКМ 458), служба със синаксарно житие на Атанасий и Кирил Александрийски (НБКМ 837), великомъченик Пантелеймон (Хил. 79), сѣзж'ба кѣ гоу нашѣмѣ ѿс ѣс гл[с] ѣ (БМС II 23), за Исус Христос, творение на Игнатий инок от Студийската обител (Зогр. 5), сѣзжба кѣ прѣслав'ном[оу] имени ѿсѣс (БМС II 19), сѣзба кѣ гѣ нашѣмѣ ѿ ѣс ѣс (НБКМ 461), Исусу Христу "Сладчайшем" (Хил. 85). Служби с акатист са: за Богородица (Хил. 83, БМС II 19); за Исус Христос (Хил. 79, 80, 108, НБКМ 456), служба с акатист за погребение и възкресение (БМС I 4).

В състава на последованията към Псалтира често се поместват кратки химнографски форми.

От тропарите най-често в състава на последованията се срещат по непорочнаѣхъ за събота и неделя (Пог. 4, 87, 336, Хил. 94, 98, 108, 120, Карад., НБКМ 831, 833, 835, 843, БМС II 20, II 22, IV 18), само за събота (Пог. 5, БМС II 19), само за неделя (Хил. 81, 85, 88, 92, 95). Често се поместват само определени тропари или комбинации на тропари с други кратки химнографски произведения: тропари дневны ѿгородичны (БМС II 19), тропарѣи възкрѣсны (на осемте гласа) (Карад.), тропари, богородични и кръстобогородични (Хил. 88), тропари богородичны и кръстобогородичны (БМС II 19, II 24), тропари възкресни и богородични и ипакое на осемте гласа (Пог. 337, Хил. 82, 83, 85, 88, 95, 98, 99, 120, 125, БМС II 20, II 22, II 23, II 24, III 41), тропари и възкресни и богородични (БМС II 19), тропари възкресни и ипакое на 8-те гласа (Зогр. III.в.20, НБКМ 458, 464, БМС I 3), богородичнинѣ по еѣг'л'скои (БМС II 20), богородични тропари на осемте гласа (Зогр. III.в.20), троични тропари на осемте гласа (БМС IV 18), троични утринни на "Бог Господ" (Хил. 82), тропари и богородични на "Бог Господ" (Хил. 120), богородични ѿсмы глѣомъ. прѣвѣмѣ на бѣ гѣ (Пог. 337, БМС I 3, II 20, II 22, II 23).

На места те са избрани за през седмицата: тропари и богородични и кондаци (Пог. 337, Хил. 93, 96, БМС II 20, II 22), тропари и богородични (БМС II 23), тропари и кондаци (БМС IV 18), тропари, кондаци и светилни (Хил. 88), тропари и светилни (Зогр. III.в.20), тропари всекидневни (Хил. 155). В други случаи подборът е за определени дни и периоди: тропари дневни и кондаци в понедѣльникѣ (БМС II 24), тропари и стихирѣ за неделите от Великия пост (Карад., НБКМ 1245), тропари и кондаци от Великен до Петдесетница (Зогр. 13), тропари, кондаци и типикарски указания от постния и цветния триод (Пог. 5), възкресни тропари за седмицата от Антипасха до Св. Дух (БМС II 24), възкресни тропари (Хил. 96), тропари и кондаци за неделните дни през Великия пост (Зогр. 13), тропари през поста на вечерня след трисветое гл. 4 (БМС I 3), съ тропарѣи бѣют' се въ постѣ егда поѣм аллѣлу[г]іа (БМС II 22), стихирѣ и канони на първи глас за всеки ден от седмицата (БМС I 3), тропари след 50 псалм на възкресната утринна през Великия пост (Зогр. 5). На места тези подборѣ са общи за празници: тропари и кондаци стѣи[м] ѣчник[м] и прп[д]ѣвны[м]. и ѣтлѣ[м] и нѣвѣимѣ чюдѣтворѣ[м] (от септември до август) (БМС II 24) или са за честването на

определена памет: тропар и кондак за княз Лазар - 15 юни (Хил. 93, 99). В последованията на късни ръкописни псалтири се срещат тропарници - по месецослова (Хил. 81, 88, 157), за Велика Четиридесетница, Пасха и Петдесетница (Хил. 87).

В някои ръкописни псалтири се срещат извадки от Октоиха или съкратен Октоих: седмичен (Хил. 82, 83, 87, 155, 157), извод Начело съ бѣмъ ѿсмогѣникоу твореніе прѣбнаго ѿца нашего ѿанна дамаскина (Пог. 337, Хил. 88, 96, БМС I 4), съкратен (НБКМ 843, БМС I 3, II 4, II 19, II 23), възкресен (Хил. 99).

В състава на последованията се поместват различни светилни: през седмицата (Карад., Хил. 108, БМС II 20, II 22, II 23), възкресни светилни на Лъв Деспот (Зогр. III.в.20, БМС II 2), светилни евангелски (Хил. 88), светилни всекидневни (Хил. 88), стихир: "по непорочних" в събота и неделя (Хил. 78, 79, 80), сиѣ стѣры в ѿ не на стѣрни по непорочнѣ (Карад.), вечерни стихирі покаяни (Хил. 95), 20 литийни стихирі и слави от химнографския цикъл за св. Георги за 1, 2, 4, 5, 6 гл. за всеки ден от седмицата (Зогр. I.д.9), разни стихирі - молебни за Христос, Богородица, стиховни седмични (Хил. 93), възкресни стихирі и всекидневни стихирі (БМС II 24), в п(тѣ)[к], ѣ н[д.]ли пѣ[с](тѣ), ст[х]ры. вѣговѣщенію прѣсты бѣд. гла[с] ѣ (БМС II 24). Сред химнографските текстове в рамките на последованията се срещат и: степенни и антифони (БМС II 24), възкресни кондаци 1-8 гл. (Пог. 337, БМС II 19), прокимени възкресни на осемте гласа (БМС II 24), сти[х](и)ры пѣваемы по вс дѣни, гла[с] шестын (БМС II 24), блажени за цялата седмица и дневни апостоли и евангелия (БМС II 5, II 23, II 24), ирмоси от Рождественските канони на Йоан Дамаскин и Козма Маюмски (Зогр. 5), стихологии празнични (Хил. 95), аще ли естъ постъ поемъ аллѣлуѣа на гласъ, въ ѿхтоих (БМС II 22), т. нар. малки догматици, т.е. богородичните на осемте гласа към стиховните стихирі от възкресната вечерня в Октоиха (Рад.), блажени по гласове и дни (Хил. 93), алелуяри възкресни на осемте гласа (БМС II 24), троични (Хил. 87, БМС I 3, II 20, II 23), троични припела (Хил. 125), междучасия (Хил. 96), последования на часовете (Зогр. III.в.20, НБКМ 456).

В състава на последованията често се включва блокът на избраните псалми, които представляват стихове от различни псалми, съчетани в нови псалми, посветени на Господските и Богородични празници, както и общи - за светител, архиерей, апостол, мъченик (Пог. 337, Хил. 89, НБКМ 459, НБКМ 835, БМС II 24) (Барвинок 1911: 185-209, Карачорова 2001а, Карачорова 2001с). Понякога те се придружават от съответните им припела, написани от монаха Филотей, които се срещат и отделно: припѣла прѣподѣвнымъ ѿцѣи стиховъ ѿд (Зогр. III.к.22) (Симедреа 1970, Карачорова 2007).

В състава на последованията се срещат различни молитви. Някои от тях са на определени автори: Григорий Двоеслов (НБКМ 461), Григорий Синаит мѣтва кѣ григорѣа сѣнаита кѣ гоу нашемоу ѿс хѣу (Зогр. III.в.20), Йоан Златоуст (Хил. 93), Паисий Пустинник - м(л). прп(д.)внаго ѿца нашего паисѣа поустинника. еже на вса(к) дѣнь мѣлаше се (Зогр. III.в.20, Зогр. III.к.22), две молитви на Симеон Метафраст - по стихомъ и

тогожде сѣмевна по стихомъ, сѣго сѣмевна. новаго богослова по стихомъ (Зогр. III.б.6), Йоан Граматик (Зогр. III.б.6), Софроний Ерусалимски - молитва на Мария Египетска (Хил. 93, Хил. 642). Към тази група трябва да се прибави и известният цикъл молитви за всеки ден от седмицата на Кирил Туровски: мѣтвѣ прѣзъ всю нѣлю (Пог. 337), мѣтвѣ пѣвѣмѣи по правилѣ по вѣсе дѣни (Пог. 348), мѣтвѣ на в'сю сед'мицу твореніе, сѣго ѿца нашего кѣрила мни[х](а) тѣроукаго (БМС II 19, II 22) (Николова 1988, Рогачевская 1999). Сред последованията се включват молитви към Исус Христос: молитва Господу нашему Иисусу Христу и молитва умиления Богу нашему Иисусу Христу (БМС II 19), мѣтва прилѣжна къ гѣ нашемъ исъхъ. да иже иматъ и чѣтѣтъ на дѣнь по гѣ. не иматъ ни зѣ чѣвѣкъ ни дѣаволь озлобити ни дѣшъ ни тѣлоу (Пог. 337); към Богородица: Пог. 87, БМС II 19, две различни мѣ вѣи (Зогр. III.в.20), молитва след акатиста на пресветата Богородица от епископ Филотей (БМС II 19), мѣтва къ прѣсѣтъи бѣци. еѣа хоѣеши спати .мѣ. (Пог. 337); към ангела-хранител: мѣтва вѣкъ своему дѣгѣл и мѣтва дѣгѣла. къ своему дѣгѣл по вѣсе дѣни мнихѣмъ (Пог. 337). В НБКМ 458 има молитва, озаглавена мѣтва іакова брата гѣна.

Има и молитви за различни случаи и поводи: молитви над болни, в една от които се споменават множество светии (НБКМ 458), молитва за кисело вино (Хил. 95), мѣтва ѿ оуроки пѣчѣламъ (НБКМ 464), молитва - заклинание (Хил. 95), мѣтва всакомъ иноку знати изъ оустъ нач. прости ме ѿче сѣтъ (Пог. 337), нощни молитви към Христос и Богородица, по азбучен ред (Хил. 87), молитви преди сън (Хил. 96, 155), молитва за родители (БМС II 19), мѣ казнѣшъ се дѣръзостѣю напрасно (Пог. 337), на ѿгнаніе всакаго зѣла (НБКМ 458), молитви за сутрин, вечер и пред изповед (Зогр. 13), молитви, които се полагат над нещо осквернено, замърсено: мѣ аѣе възпадетъ что сквернѣно любо въз коѣ пиво, или въз съсѣдѣ (Пог. 348), мѣтва всакомъ. аѣе възпадетъ что сквернѣно въз съсѣ[д]. въз вино. въз масло. или въз ино что (БМС I 4), мѣтва на съсѣдѣ осквернѣшимъ се (Пог. 348, БМС I 4), мѣтва на[д] осквернѣши[м] се врашно[м] (БМС I 4).

Сред прибавените към Псалтира текстове често се срещат последованията по катизми - три тропара (третият от които богородичен) и молитва, които се полагат след всяка от двадесетте катизми при поредното четене на псалмите и имат покаен характер (НБКМ 82, 83, 96, БМС II 20, III 41). В ранни служебни псалтири те са разположени след съответната катизма, а по-късно са били събрани в блок и изтеглени след псалмите, сред добавените текстове (Макроберт 1991). Понякога този текстови блок е определен като чин: чинъ како подоваѣтъ инокомъ пѣти ѿпѣтирь (НБКМ 94).

Молитвени текстове влизат и в състава на отделни молитвени правила и чинове. Против съблазни, изкушения или "смущения" в съня се срещат молитви: мѣтвѣ ѿ съблазни и еѣа съмѣщенъ въздеши въз сѣнѣ (НБКМ 461, Хил. 90), мѣтвѣ ѿ съблазнѣи вражѣе еѣа съмѣщенъ еси въз сѣнѣ (Пог. 337, Хил. 115), молитвѣ ег[д]а съмѣщенъ еси

(БМС II 19), които на места са събрани в правило: задало правилъ, виегда слоучитс искоушити се комоу въ снѣ ѿ оскврзненї. по дѣйствию дѣлаваю. и възставъ ѿ ложа. твори[т](и) сти[х]. съ оумиленїе[м]. ꙗ (БМС II 24, Хил. 95, 125), последование (Хил. 93, 155, 871) или устав (указ) сїи же оуставъ вторыи ѿ искоуше[н]и (БМС II 24, Хил. 80). Поместват се и молитви, свързани с причастието: (Зогр. III.6.6, Хил. 80, 83, 87, 88, 96, 190), молитви след причастие (БМС II 22) и изповедта ѿ изповѣданїю (Пог. 337), ѿлтезы сѣго причащенїа сѣзїи прѣчтїи и животворещїи таинъ, където са включени канон къ ꙗ нашѣмъ на 6-ти глас и молитви от Йоан Дамаскин, Василий Велики, Йоан Златоуст и други, свързани с изповедта, между които - ѿ по стихо сѣмънна метафраста и отпустителна молитва при изповед от патриарх Михаил Асхолон, като последната е ѿ клѣнїи се дръзостїю напрасно (Пог. 337) (Иванова 1981: 48), ѿлтва юже ꙗлетъ архїерей. или дѣховникъ прощенъ, за грѣхи възсе, колїе же или неволїны. и възсакъ клетвъ и заклинанїе. и възнѣг[д]а причещати се прѣчи[с]тихъ таинъ (БМС II 19). На места молитвените текстове, свързани със светото причастие са включени в състава на последования и чинове: последование за причестяване с богоявленска вода (Хил. 95), последование за св. Причастие (Хил. 94, 99, 125, БМС II 21), чин за причестяване със светена вода (Хил. 94).

В състава на последованията се включва и чин или правило, което се полага преди сън, най-често под оглавление егда хоцѣши възлѣщи спати. Обикновено съдържа 6 молитви: молитва към Богородица с нач. Пр[ѣ]сѣлаа вл[д]ице го[с]пожде миръ, молитва с вдигнати ръце, нач. Вл[д]ице многѡмл[с]тїе, ꙗи и[с]в[ѣ] хе сѣе є снова вѣїи ..., молитва на св. Антиох, която се чете всяка вечер, 24 кратки молитви на Йоан Златоуст за всички часове на деня и нощта, молитва на преподобния отец наш Паисий Пустинник, молитва на свети Петър Черноризец (БМС II 19). В Пог. 336 и 337 пак под оглавление егда хоцѣши възлѣщи спати са поместени 24-те молитви на Йоан Златоуст, и по една от Паисий Пустинник, Григорий Двоеслов и Петър Черноризец. В Пог. 348 към тях и прибавена и молитвата на св. Антиох, а в БМС II 23 липсва молитвата на Петър Черноризец. В БМС I 3 чинът започва с молитва към Светата Троица, и включва молитвите на Григорий Двоеслов, на св. Антиох и 24-те на Йоан Златоуст. В Пог. 336 чинъ хоцѣе спати се състои от три молитви, като последната е ѿлтва вѣи с начало: Бѣгаго цѣа бѣгаа мѣи. Чинът се среща и под оглавление чинъ егда дължно естѣ спати (Зогр. III.в.20 и БМС I 4). В БМС II 21 има и чинъ възставше ѿ сна сице ꙗи въ сѣкршенїи ср[д]ца, който в БМС II 23 е онасловен по възстанїи ѿ сна правило молабїи къ своємъ агглас хранителю дши и тѣлѣ, глѣ ѿ. Сред последованията се включват и други чинове: чинъ ѡгнѣло попъ (НБКМ 464), чинъ выведемїи ѿ архїереа на гробѡ оуспїшїи (трисагион) (Пог. 337), чї трапезни (НБКМ 456), чинъ бивающи сѣтити масло, чинъ биваеми сѣго бѣгоявленїа, чинъ биваеми оуспїшїи на

колѣво (НБКМ 458), чинъ ѿсцѣнїю водѣ (Хил. 88, 155, НБКМ 458), чинъ выведемы свѣти[т] водѣ на нѡ[в](емврѣ) м[с]цѣ (БМС II 19), чинъ за освещаване на вода и други молитви от Требника (Хил. 155). Срещат се и монашески правила - подоваѣтъ вѣдѣти како начети комъ правило инокомъ келїи своєи (Хил. 125), правило молѣбно мнѣхъ на єдинѣ по вѣсе дѣни (Хил. 95, БМС II 19). Пакъ в рамките на псалтирните последования е засвидетелствано послѣдованїе ѿ причащенїи сѣѣ въды. иже великаго ѿсцѣнї, на вѣоавленїе (БМС II 24), а в атонски ръкописи - последование за св. Синайска къпина, което се пее всяка събота вечер (Зогр. III.в.20, Хил. 80, 87).

Друга група от богослужебни текстове, включвани в последованията са различни набори от апостолски и евангелски четива: за седмицата (Хил. 85, 108), за светиите общи (Хил. 88), за понеделник (БМС I 3), за Четиридесетница (Хил. 27). На места се срещат само евангелски четения: 12 възкресни евангелия (БМС II 19, Хил. 87, 93), обикновено придружени от химнографски произведения: възкресни евангелия със светилни и стихирѣ (Пог. 337), възкресни евангелия и светилни евангелски (Хил. 99, Карад.), степенни и евангелия възкресни, със светилни и стихирѣ възкресни, евангелие от Матея (БМС II 24). В БМС II 24 едно от апостолските послания е съчетано с апостолски четива за всички светиї: ап[с]толъ къ корїн-ѣнѡ[м]. се [ж](ѣ) и вѣсѣмъ ѣтѣмъ БМС II 24. Поместват се и таблици за възкресните евангелия и апостоли (Хил. 99, БМС II 19), както и тези, които се четат на литургия (Пог. 337).

В състава на последованията често се поместват месецослови под оглавление послѣдованїе събранїа възселѣтнаго начѣнше ѿ мѣца септѣвріа да мѣца августѣ. прѣимѣне тропаре же и коѣаки. прѣѣзѣникомъ, и нарочитѣмъ сѣѣимъ (Пог. 87, 336, НБКМ 464, 465, 832, 1354, БМС I 4, II 19, II 20, II 22, II 23, II 24, IV 18).

Сред последованията се преписват и указания за службите през Великия пост и Петдесетница: начелѡ сѣѣго и велїкаго поста (Карад., Хил. 98, БМС I 4), като в някои преписи към това оглавление е добавено, че се започва от неделята на митаря и фарисея: нѣла ѣже о мытари и фарисеи (БМС IV 18), нѣла въ нѡже чѣтет се сѣѣнѣнѡе еѣлѣе ѣже ѿ митарѣи и фарисеи (Пог. 4), послѣдованїе сѣѣго и великаго поста нѣла въ нѡже прочитаѣ се еѣ[г]лѣе. прѣтча ѣже о митарѣи и фарисеи (БМС II 19), послѣдованїе собранїа сѣѣго и великаго поста (Зогр. III.в.20). Има и типикарски указания: ѿ житїи сїирѣчь ѿ пощенїи и раздрѣшенїи възсего лѣта оуказанїе (БМС II 20, БМС I 4, Пог. 87), за празника Въведение Богородично (Хил. 120). Особена група съставят текстовете с указания как да се чете Псалтирьт, един от които Д. Богданович е нарекъл "типик" за Псалтир" (Хил. 90, 98), оуказъ ѣалмомъ вѣсѣмъ сѣѣимъ - таблица за псалтирните четива на големите празници (Рад.), за килийното четене на катизмите ѿ еже в келїи прѣнїи инокъ и мѣтенїахъ, което започва: прѣнехомъ въ палестинѣи въ своѣ келїа прѣти ѣалтирь (Пог.87, БМС II 20), както и разяснението на Евсевий Памфил ѿ раздѣленїи ѣалмомъ (Хил. 123).

Друга група текстове сред последованията са правила и поучителни текстове, предназначени за монаси: *ѿтго маѿма исповѣдника сказаніе извѣстно. къ любци[м] бѣ всѣ[м] ср[д.]цемъ. и многоболѣзноюющимъ иноку[м]... и изложеніе ѡ колѣнопреклоненіи[х] и ѡ постѣ (БМС II 24), посоченото по-горе правило ѡ еже в келіи пѣніи иноку и мѣтеніяхъ (Пог.87, БМС II 20), побѣтъ вѣти какво ѿ правило въ келіи (Пог. 337), а се дрѣгы поменикъ. Аще кто хоцетъ да поє его въ келіи (Пог. 87, Пог. 336), завѣщаніе василіа велика[го] ѡ правилѣ безкнижнымъ инокомъ (БМС II 19), ѡ дѣвнемъ причестіи (грешно вм. тричестіи) - откъс от съчинение на Йоан Дамаскин, което се среща в монашески сборници от XIV в. (Пог. 87) (Иванова 1981: 520). В Пог. 337 е поместено сказаніе постное и заповѣди, в което се определя даден срок пост с колко изчитания на Псалтира, Евангелието или Апостола може да се замени или да се заплати в аспри, добавени са и десетте Божии заповѣди.*

Друг компонент на последованията са пасхалиите и пасхалните таблици (Пог. 337, НБКМ 835, Хил. 96, 99, 125, 135, 157). В Хил. 88 пасхалията от 1523 г. е сред предговорните текстове.

Група сред псалтирните последования съставят "мѣдрите" изречения - на Симеон Месопотамски и Антоний Велики (Хил. 87), подвижнически изречения - на маргините (Хил. 92), "римски" изречения (Хил. 87), Максим за любовта (Хил. 87), под оглавление маѿмъ исповѣдникъ - сентенции от църковни отци и от Патерика (Пог. 337).

Единични регистрации сред последованията имат най-разнообразни текстове: слово егда слоуѣ гонѣше дѣда Рад., житие на св. Йоан Рилски (препис на Рилската повест на Владислав Граматик, първото проложно житие на светеца) (Зогр. III.к.22), слово сѣго еѡрита како побѣтъ рскою крѣтити и бѣвити, что соуть добродѣтели чѣкс ... и что соуть врази чѣкс и ѡанна златоустаго. сѣцѣ ти на чѣтеніи словесъ вѣи (Пог. 337), похвала на апостол Андрей от Прокъл Цариградски (Хил. 453), чудеса на св. Василий Велики (второ и трето от описаните в житията, а след няколко "статии" са поместени други чудеса на светеца) (Хил. 453), Диоптрата на Филип Монотроп (Хил. 87), за Яков, брат Господен и за жените, сродници на Господа (Хил. 87), св. Кирил за седмосветилника (Хил. 87), за света Богородица, какво значи Мариам (Хил. 87), за имената на светите пророци светите апостоли (Хил. 87), сѣи имена гѣна, имена прѣсѣѣи бѣи (НБКМ 458), ѡ сѣѣмъ, имоуѣи[м] агрипинію (!). аще сѣвчнѣ въ не[д.](ѣ)лю БМС II 20, синаксар за богослужебния цикъл Велик пост и Петдесетница (Хил. 615), историкна възкратѣѣ ѡ дрѣжани лѣтъ (Хил. 125), опис на манастирското имущество (НБКМ 835), таблица на златните числа (Рад.), иже въ .пѣ. оубогахъ. оубожаишаго еѣпакита (Зогр. III.в.20), моленіе къ гѣ нашѣмъ ис хѣ. твореніе сѣго преп[д.]бнаго еѣкѣиста ѡвители стоуѣдѣискі. ст[х]ры гл[с] ѣ (БМС II 24), аще хоцѣмъ двигнѣти прѣсѣѣю панагію(БМС II 19, Пог. 337), спаси гѣи и достоино еѣтъ на грѣцки езикъ със славянско писмо (НБКМ 835), азбучен акростих (Пог. 337), сѣго еѣрема пользы гѣ слѣ (Пог. 337),

исаково. ключъ разумѣніи истинній еже въ бжтвныѣ писанїѣхъ (Пог. 337), полемичен текст на Никита Ститат за опресноците (Хил. 96).

Проучването на цялото това многообразие се затруднява от невъзможността да се установи някаква система или повторяемост при реда и съчетаването на отделните текстове в състава на последованията. Има последования, в които преобладават молитвите, събрани в блок, други - тропари и стихирни, но като цяло наборът от текстове не се повтаря, те са избирани и съчетавани във всеки отделен препис в зависимост от различни съображения, цели, нужди и лични предпочитания. Като пример може да се даде споменатият вече псалтир от XIV в. от Зографската сбирка, където всички последования са свързани със св. Георги и със службите в Зографския манастир, чиито патрон е той.

Изучаването на разнообразните текстове, придружаващи катизмите в ръкописните службени псалтири, както и разглеждането им като особен тип сборник, е част от проучването на славянския Псалтир. То несъмнено задава интересни изследователски задачи.

РЪКОПИСИ

БМС I 3 - Псалтир с последования от XVII в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP I 3 (Псалтири 1993: 11-17).

БМС I 4 - Псалтир с последования от XVII в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP I 4 (Псалтири 1993: 18-24).

БМС II 5 - Псалтир с последования от XVI и XVII в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP II 5 (Псалтири 1993: 25-27).

БМС II 19 - Псалтир на Гаврил Троичанин от 1643 г., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP II 19 (Псалтири 1993: 28-37).

БМС II 20 - Псалтир с последования от края XVI и началото на XVII в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP II 20 (Псалтири 1993: 38-43).

БМС II 21 - Псалтир от XVI в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP II 21 (Псалтири 1993: 44-47).

БМС II 22 - Псалтир на патриарх Калиник от XVII в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP II 22 (Псалтири 1993: 48-52).

БМС II 23 - Псалтир с последования от XVII в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP II 23 (Псалтири 1993: 58-58).

БМС II 24 - Псалтир с последования от XVI в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP II 24 (Псалтири 1993: 59-64).

БМС III 41 - Псалтир на даскал Михал от XVII в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP III 41 (Псалтири 1993: 65-70).

БМС IV 18 - Псалтир с последования от XVI в., Нови Сад, Библиотека Матица Српска PP IV 18 (Псалтири 1993: 71-74).

Зогр. I.д.9 - Псалтир с последования от края на XIV в., Света гора, Зографски манастир, I.д.9 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 30-32).

Зогр. II.в.6 - Псалтир от средата на XIV в., Света гора, Зографски манастир, II.в.6 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 29-30).

Зогр. III.б.6 - Псалми избрани и молитви от втората половина на XIV в., Света гора, Зографски манастир, III.б.6 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 35-36).

Зогр. III.в.20 - Псалтир с последования от 1585 г., Света гора, Зографски манастир, III.в.20 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 36-41).

Зогр. III.к.22 - Псалтир с последования от последната четвърт на XVII в., Света гора, Зографски манастир, III.к.22 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 45-47).

Зогр. 5 - Псалтир с последования от втората четвърт на XVI в., Света гора, Зографски манастир, № 5 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 34-35).

Зогр. 13 - Псалтир с последования на Кирил Зографски от 1713 г., Света гора, Зографски манастир, № 13 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 48-50).

Карад. - Псалтир от втората половина на XIII в. (Карадимов), София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 454 и № 1138 (Стоянов, Кодов 1964: 5-6).

НБКМ 456 - Псалтир с последования от XIV - XV в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 456 (Цонев 1923: 5).

НБКМ 458 - Псалтир от XV - XVI в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 458 (Цонев 1923: 6-7).

НБКМ 459 - Псалтир от 1559 г., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 459 (Цонев 1923: 7-8).

НБКМ 461 - Псалтир от XVII в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 461 (Цонев 1923: 9).

НБКМ 464 - Псалтир от XVII в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 464 (Цонев 1923: 11).

НБКМ 465 - Псалтир от XVII в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 465 (Цонев 1923: 11).

НБКМ 831 - Псалтир от началото на XVI в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 831 (Стоянов, Кодов 1964: 5-6).

НБКМ 832 - Псалтир от XVI в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 832 (Стоянов, Кодов 1964: 6).

НБКМ 833 - Псалтир от XVI в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 833 (Стоянов, Кодов 1964: 6-8).

НБКМ 835 - Псалтир от XVI в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 835 (Стоянов, Кодов 1964: 9-10).

НБКМ 837 - Псалтир от XVI в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 837 (Стоянов, Кодов 1964: 10).

НБКМ 843 - Псалтир от XVI в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 843 (Стоянов, Кодов 1964: 11).

НБКМ 1354 - Псалтир с последования от началото на XIV в., София, Народна библиотека "Св. св. Кирил и Методий", № 1345, (Христова, Караджова, Вутова 1996: 10).

Пог. 4 - Псалтир от 1470 г., Санкт Петербург, Руска национална библиотека, сбирка на Погодин № 4 (Иванова 1981: 31-33).

Пог. 5 - Псалтир от 1616 г., Санкт Петербург, Руска национална библиотека, сбирка на Погодин № 5 (Иванова 1981: 33-35).

Пог. 87 - Псалтир от последните 70 години на XVI в., Санкт Петербург, Руска национална библиотека, сбирка на Погодин № 87 (Иванова 1981: 35-41).

Пог. 336 - Псалтир с последования от третата четвърт на XVI в., Санкт Петербург, Руска национална библиотека, сбирка на Погодин № 336 (Иванова 1981: 41-44).

Пог. 337 - Псалтир с последования от последната четвърт на XIV в., около 1643 г. и края на XVII в., Санкт Петербург, Руска национална библиотека, сбирка на Погодин № 337 (Иванова 1981: 44-55).

Пог. 348 - Псалтир с последования от XVII в., Санкт Петербург, Руска национална библиотека, сбирка на Погодин № 348 (Иванова 1981: 27-29).

Рад. - Радомиров псалтир от последната четвърт на XIII в., Света гора, Зографски манастир, I.д.13 (Кодов, Райков, Кожухаров 1985: 45-47).

Хил. 78 - Псалтир от третата четвърт на XIV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 78 (Богданович 1978: 74).

Хил. 79 - Романов псалтир от средата на XIV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 79 (Богданович 1978: 74).

Хил. 80 - Псалтир от третата (първата?) четвърт на XIV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 80 (Богданович 1978: 74).

Хил. 81 - Псалтир с последования от началото на XV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 81 (Богданович 1978: 74-75).

Хил. 82 - Псалтир с последования от XVI в., Света гора, № 82 (Богданович 1978: 75).

Хил. 83 - Псалтир с последования от втората четвърт на XV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 83 (Богданович 1978: 75).

Хил. 85 - Псалтир с последования от първата четвърт на XV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 85 (Богданович 1978: 76).

Хил. 86 - Псалтир с последования от последната четвърт на XV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 86 (Богданович 1978: 76).

Хил. 87 - Псалтир с последования от 1408 г., Света гора, Хилендарски манастир, № 87 (Богданович 1978: 76-77).

Хил. 88 - Псалтир с последования от 1523 г., Света гора, Хилендарски манастир, № 88 (Богданович 1978: 77).

Хил. 90 - Псалтир на йерей Прокопий от 1549 г., Света гора Хилендарски манастир, № 90 (Богданович 1978: 78).

Хил. 92 - Псалтир с последования от първата четвърт на XVI в., Света гора, Хилендарски манастир, № 92 (Богданович 1978: 78).

Хил. 93 - Псалтир с последования от края на XVI в., Света гора, Хилендарски манастир, № 93 (Богданович 1978: 78).

Хил. 94 - Псалтир с последования от средата на XVII в., Света гора, Хилендарски манастир, № 94 (Богданович 1978: 79).

Хил. 95 - Псалтир с последования от 1614 г., Света гора, Хилендарски манастир, № 95 (Богданович 1978: 79-80).

Хил. 96 - Псалтир с последования от първата четвърт на XVII в., Света гора, Хилендарски манастир, № 96 (Богданович 1978: 80).

Хил. 97 - Псалтир с последования от края на XVI в., Света гора, Хилендарски манастир, № 97 (Богданович 1978: 80).

Хил. 98 - Псалтир с последования от средата на XVI в., Света гора, Хилендарски манастир, № 98 (Богданович 1978: 80-81).

Хил. 99 - Псалтир с последования от втората четвърт на XVII в., Света гора, Хилендарски манастир, № 99 (Богданович 1978: 81).

Хил. 108 - Псалтир с последования от края на XIV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 108 (Богданович 1978: 84).

Хил. 115 - Псалтир с последования от първата половина на XVI в., Света гора, Хилендарски манастир, № 115 (Богданович 1978: 86).

Хил. 120 - Псалтир с последования от третата четвърт на XVI в., Света гора, Хилендарски манастир, № 120 (Богданович 1978: 88).

Хил. 125 - Псалтир с последования от първата четвърт на XVII в., Света гора, Хилендарски манастир, № 125 (Богданович 1978: 89).

Хил. 155 - Псалтир с последования от първата четвърт на XVII в., Света гора, Хилендарски манастир, № 155 (Богданович 1978: 95-96).

Хил. 635 - Псалтир с последования от средата на XV в., Света гора, Хилендарски манастир, № 635 (Богданович 1978: 220).

ЛИТЕРАТУРА

- Алексеев, Лихачева 1987: Алексеев, А. А., Лихачева, О. П. Библия. - В: Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вып. I, Ленинград, 68-83.
- Алексеев 1999: Алексеев, А. А. Текстология славянской Библии. Санкт Петербург.
- Барвинок 1911: Барвинок, В. И. Никифор Влеммид и его сочинения. Киев.
- Богданович 1978: Богдановић, Д. Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара. Београд.
- Евсеев 1911: Евсеев, И. Е. Рукописное предание славянской Библии. Санкт Петербург.
- Иванова 1981: Иванова, Кл. Български, сръбски и молдо-влахийски кирилски ръкописи от сбирката на М. П. Погодин. София.
- Карачорова 2001a: Карачорова, И. Псалмы избранные в славянской рукописной традиции. - In: Zbornik Filozofickej fakulty Univerzity Komenskeho, Rocnik LII, Philologia, Bratislava, 187-196.
- Карачорова 2001b: Карачорова, И. За едно предисловие към Псалтира. - Palaeobulgarica (XXV), №2, 26-35.
- Карачорова 2001c: Карачорова, И. Избраните псалми на Никифор Влемид в славянските ръкописи. - В: Традиция, приемственост, новаторство. Сборник от Интердисциплинарни колоквиум в памет на акад. П. Динеков. София, 545-556.
- Карачорова 2001d: Карачорова, И. За така наречената "молитва след Псалтира". - В: Кирило-Методиевски студии, кн. 14, 182-187.
- Карачорова 2003: Карачорова, И. Псалтир. - В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 3, София, 409-417.
- Карачорова 2005a: Карачорова, И. Още веднъж за Устава за четене на Псалтира. - Български език (LsII), №3, 66-76.
- Карачорова 2005b: Карачорова, И. Към изучаването на библейските песни в славянската ръкописна традиция. - Palaeobulgarica (XXIX), № 1, 25-43.
- Карачорова 2006: Карачорова, И. За някои предисловия към Псалтира. - В: По следите на Учителя. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р Пеню Пенев, Пловдив, 89-97.
- Карачорова 2007: Карачорова, И. Към изучаването на полиелейните припева в славянските ръкописи. - В: Кирило-Методиевски студии, кн. 17, 393-407.
- Кодов, Райков, Кожухаров 1985: Кодов, Хр., Б. Райков, Ст. Кожухаров. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. Т. I., София.
- Лихачова 1981: Лихачева, О. П. Служебная псалтырь как особого рода сборник. - В: Проблемы научного описания рукописей и факсимильного издания памятников письменности. Ленинград, 222-241.
- Макроберт 1991: MacRobert, C. M. The Systems of Supplementary Penitential Texts in Psalter MMS Peć 68, Belgrade 36, and Pljevlja 80. Oxford Slavonic Papers, N. S., 24, 1-22.
- Мещерский 1973: Мещерский, Н. А. Памятники вехтозаветной письменности в древней славяно-русской рукописной традиции. - В: Методическое пособие по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. Вып. 1, Москва, 332-355.

Момина 1976: Момина, М. А. Песнопения древних славяно-русских рукописей. - В: Методические рекомендации по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. Вып. 2, Ч. 2, Москва, 448-481.

Николова 1988: Николова, Св. Кирил Туровски и южнославянската книжнина. - *Palaeobulgarica* (XXI), № 3, 38-51.

Псалтири 1993: Тирилске рукописне књиге библиотеке Матице Српске, Књ. IV, Псалтири, Нови Сад.

Рогачевская 1999: Рогачевская, Е. Б. Цикл молитв Кирилла Туровского. Тексты и исследования. Москва.

Симедреа 1970: Simedrea, T. Les Pripela du monk Philothee. - *Romanoslavica*, 17, 183-225.

Стоянов, Кодов 1964: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 3, София.

Стоянов, Кодов 1971: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 4, София.

Трифунувич 1990: Трифунувић, Ђ. Азбучник српских средњовековних књижевних појмова. Београд.

Цонев 1923: Цонев, Б. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 2, София.

Христова, Караджова, Вутова 1996: Христова, Б., Д. Караджова, Н. Вутова. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 5, София.

Ivona Karachorova

SLAVONIC OFFICIAL PSALTER AS SPECIFIC TYPE OF MISCELLANY

In the article the Slavonic official Psalter manuscript is considered as a literary miscellany with textual work antecedent and subsequent of the *katizmata*. An effort is made for a systematic representation of the constituents found in the series of post assumption work based on the materials from the inventory of manuscripts of four book depositories. The textual content generally resembles liturgy and is in essence cautionary, however a lot of the content is quite various in its themes. Their combination and assortment is exceptionally diversified. The publication's main goal is to draw the attention towards the written work from these series - many of which can be subject to separate research.

